

ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

ΟΙ ΓΡΑΠΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

Γραπτές πηγές

ό,τι εμφανίζεται και αξιοποιείται ως κείμενο

Η φύση των γραπτών πηγών

Στις γραπτές πηγές περιλαμβάνεται, στην περίπτωση του δικού μας κειμενοκεντρικού πολιτισμού-ελληνικού και ευρωπαϊκού- ο μεγαλύτερος όγκος των πηγών. Είναι το είδος που θεωρείται αυτονόητα ιστορική πηγή και παραμένει ταυτισμένο εννοιολογικά με την ιστορική πηγή. Οι λόγοι είναι αναμφισβήτητα ιστορικοί. Από το 1300 περίπου και εξής, ο γραπτός κόσμος επέζησε σε πολύ μεγαλύτερη αφθονία από όσο οποιοσδήποτε άλλος στη Δύση.

Οι γραπτές πηγές στην ιστορική τεκμηρίωση και σύνθεση

Ο γραπτός αυτός κόσμος υπήρξε ο θεμέλιος λίθος της ιστορικής τεκμηρίωσης του 19ου αιώνα. Το γραπτό τεκμήριο, και μάλιστα το επίσημο κρατικό έγγραφο, ήταν κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα αλλά και στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα η προνομιακή μαρτυρία. Η προνομιακή χρήση των γραπτών πηγών, ως μέσων της ιστορικής τεκμηρίωσης, ενισχύεται και από το γεγονός της κειμενικής φυσιογνωμίας της ιστορικής σύνθεσης. Οι ιστορικοί επικοινωνούν τις ιστορίες τους διά του ίδιου μέσου, του γραπτού λόγου (Tosh, σ.28-29). Μεγάλο μέρος των πηγών τους είναι, επιπρόσθετα, οι ιστορίες των άλλων ιστορικών, δευτερογενείς, δηλαδή, γραπτές και πάλι πηγές.

Τα είδη των γραπτών πηγών

Στις γραπτές πηγές εμπεριέχονται καταρχήν δύο μεγάλες κατηγορίες εγγράφων: α) δημοσιευμένα και β) αδημοσίευτα.

Στην πρώτη κατηγορία βρίσκουμε κάθε λογής δημοσιευμένες μαρτυρίες πρωτογενούς και δευτερογενούς χαρακτήρα όπως απομνημονεύματα, γενεαλογίες, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, τουριστικούς οδηγούς, αφιερώματα, βιογραφίες, αλληλογραφίες, δημόσια έγγραφα, ιστορικές αφηγήσεις, λογοτεχνικά έργα, έργα τοπικών ιστοριογράφων, διδακτορικές διατριβές, αρθρογραφία του τοπικού και εθνικού τύπου καθώς και το σύνολο των ιστορικών βιβλίων.

Στα αδημοσίευτα έγγραφα περιλαμβάνεται κάθε είδος αρχείων όπως δημοτικά και κοινοτικά αρχεία, ληξιαρχικά βιβλία και έγγραφα, διοικητικά αρχεία, σχολικά αρχεία, προσωπικά αρχεία, συμβολαιογραφικά έγγραφα, αρχεία επιχειρήσεων, και γενικά κάθε έγγραφο ιδιωτικό ή δημόσιο, που δεν έχει δει το φως της δημοσιότητας.

Ρεπούση Μ., Μαθήματα Ιστορίας, Καστανιώτης, Αθήνα 2004, σ.315-316

ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΓΡΑΠΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

Α. Παρατηρώ: Η γραπτή πηγή με μια ματιά

Ποιο είναι το είδος της γραπτής πηγής;

- δημόσιο έγγραφο: χειρόγραφο κρατικού και ιδιωτικού οργανισμού, νομικό κείμενο, υπηρεσιακό κείμενο, διπλωματική συμφωνία, συμβόλαιο, απόφαση, εγκύκλιος, διάταγμα, σύνταγμα, ταχυδρομικό έντυπο
- ιδιωτικό έγγραφο: δημοσίευτο κείμενο, ημερολόγιο, χειρόγραφη σημείωση, λεύκωμα, επιστολή
- βιβλίο: ιστορικό, λογοτεχνικό, επιστημονικό κείμενο
- άρθρο: κείμενο εφημερίδας και περιοδικού

Ποιο είναι το θέμα της γραπτής πηγής;

Τι ξεχωρίζω στη γραπτή πηγή;

- Πώς είναι οργανωμένη η γραπτή πηγή; Υπάρχουν συνοδευτικά στοιχεία, όπως εικόνες, σχέδια, διακοσμητικά μοτίβα κτλ.;
- Ποια σημεία μου προκαλούν εντύπωση από την πρώτη ανάγνωση της γραπτής πηγής;
- Σε ποια στοιχεία της γραπτής πηγής εστιάζω την προσοχή μου και με ποια σειρά;
- Ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις μου διαβάζοντας τη γραπτή πηγή;

Β. Μελετώ: Μελετώ τη γραπτή πηγή

Μελετώ τα επιμέρους στοιχεία που εμφανίζονται ή εννοούνται από τον/την δημιουργό της πηγής

- Εντοπίζω και καταγράφω χαρακτηριστικά σημεία της γραπτής πηγής, που μου κινούν το ενδιαφέρον. Αιτιολογώ τις επιλογές μου.
- Μελετώ στοιχεία της γραπτής πηγής και σημειώνω το χρόνο, το χώρο και το γεγονός (γεγονότα) στο οποίο αναφέρεται.
- Υπάρχουν άγνωστοι όροι, λέξεις στη γραπτή πηγή; Αν ναι, αναζητώ και συζητώ την ερμηνεία τους.
- Αναφέρονται πρόσωπα, καταστάσεις, γεγονότα στη γραπτή πηγή, τα οποία είναι ασυνήθιστα ή άγνωστα; Αν ναι, σημειώνω ό,τι βρίσκω άγνωστο, παράξενο, ανοίκειο.
- Με ποιον τρόπο (χρονολογικά, θεματικά, σειρά επιχειρημάτων) παρουσιάζονται οι πληροφορίες στη γραπτή πηγή;
- Σημειώνω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζω ως αναγνώστης (γλώσσα, διάλεκτος, δυσανάγνωστο κείμενο, κατεστραμμένο μέρος κειμένου κ.ά.) στην κατανόηση της γραπτής πηγής.
- Σημειώνω αν υπάρχουν σχόλια, σημειώσεις ή άλλο ίχνος παρέμβασης στην αρχική γραπτή πηγή;
- Καταγράφω τις σκέψεις μου και τα ερωτήματά μου καθώς μελετώ τη γραπτή πηγή.

Γ. Κατανοώ: Κατανοώ τη γραπτή πηγή

Το ιστορικό πλαίσιο δημιουργίας της γραπτής πηγής

- Ποιος είναι ο δημιουργός της γραπτής πηγής;
- Πού και πότε δημιουργήθηκε η γραπτή πηγή;
- Για ποιον λόγο δημιουργήθηκε η γραπτή πηγή;
- Σε ποιον/ποιους απευθυνόταν ο δημιουργός με τη συγκεκριμένη γραπτή πηγή;

	<ul style="list-style-type: none"> Πώς διασώζεται η γραπτή πηγή μέχρι σήμερα; Πού βρίσκεται η γραπτή πηγή; (προσωπικό/δημόσιο αρχείο, ιδιωτική συλλογή, μουσείο, βιβλιοθήκη κτλ.)
Το ιστορικό πλαίσιο της εποχής	<ul style="list-style-type: none"> Τι γνωρίζουμε για το ιστορικό πλαίσιο της εποχής στην οποία αναφέρεται η γραπτή πηγή, ιδιαίτερα για ζητήματα που σχετίζονται με το θέμα της; Τι είναι διαφορετικό και τι είναι ίδιο με τη σημερινή εποχή; Τι γνωρίζουμε για το ιστορικό πλαίσιο της εποχής που δημιουργείται η συγκεκριμένη γραπτή πηγή;
Ο ρόλος του δημιουργού της γραπτής πηγής	<ul style="list-style-type: none"> Σημειώνω τον χαρακτήρα της γραπτής πηγής. Είναι επίσημη καταγραφή-αναφορά, καταγραφή αυτόπτη μάρτυρα, προσωπική ανάμνηση, επιστημονική μελέτη; Ποια είναι η ιδιότητα του δημιουργού της γραπτής πηγής; Ποια είναι η σχέση του δημιουργού με το θέμα της γραπτής πηγής; Διακρίνω και σημειώνω στοιχεία μονομέρειας ή προκατάληψης του δημιουργού για το θέμα της γραπτής πηγής. Σημειώνω παραλείψεις και κενά που δυσκολεύουν στην κατανόηση της γραπτής πηγής. Ο δημιουργός της γραπτής πηγής, με τις επιλογές που κάνει, προσπαθεί να πείσει τον αναγνώστη της για κάτι; Με ποιον τρόπο το ύφος και η γλώσσα της γραπτής πηγής μαρτυρούν στοιχεία για την προοπτική (οπτική γωνία) συγγραφής της από τον δημιουργό της; Ποιο ιστορικό υλικό αξιοποιεί ο δημιουργός της γραπτής πηγής για τη διαμόρφωση των συγκεκριμένων επιχειρημάτων και απόψεων; Γνωρίζουμε τον τρόπο που ο δημιουργός της γραπτής πηγής κατέχει τις πληροφορίες που αναφέρει; Διακρίνω στοιχεία της γραπτής πηγής, τα οποία καταδεικνύουν τον σκοπό του δημιουργού που υπονοείται (υπόρρητος) και δεν εκφράζεται άμεσα; Αν ναι, τα καταγράφω. Σκέφτομαι και σημειώνω αν οι συνθήκες δημιουργίας της γραπτής πηγής επηρέασαν το περιεχόμενό της. Αν ναι, με ποιον τρόπο;

Δ. Αξιοποιώ: Αξιοποιώ τη γραπτή πηγή ως ιστορική πηγή

Αξιοποιώ την πηγή για την κατανόηση του ιστορικού θέματος και την απάντηση πιθανών ιστορικών ερωτημάτων	<ul style="list-style-type: none"> Τι γνώριζα και τι περισσότερο έμαθα για το θέμα με την αξιοποίηση της συγκεκριμένης γραπτής πηγής; Αξιολογώ αυτά που έμαθα. Γνωρίζω διαφορετικές απόψεις/θέσεις για το θέμα της γραπτής πηγής; Αν ναι, αιτιολογώ τις διαφοροποιήσεις. Ποιες πληροφορίες αποκομίζω για τις στάσεις, τις αντιλήψεις, τις ιδέες, τις αξίες και τις απόψεις των ανθρώπων την εποχή δημιουργίας της γραπτής πηγής; Το περιεχόμενο της γραπτής πηγής συγκρούεται ή συμφωνεί με όσα έχω διαβάσει ή γνωρίζω για το θέμα; Είναι αξιόπιστη η γραπτή πηγή για το θέμα μελέτης; Αιτιολογώ την απάντησή μου.
---	---

- Είναι χρήσιμη η γραπτή πηγή για το θέμα μελέτης; Αιτιολογώ την απάντησή μου.
- Με ποιον τρόπο μπορώ να αξιοποιήσω την γραπτή πηγή;
- Ποια συναισθήματα δημιουργεί σήμερα η συγκεκριμένη γραπτή πηγή; Αποδεχόμαστε τις αξίες και τα μηνύματά της;
- Εάν κάποιος σήμερα δημιουργούσε μια γραπτή πηγή με το ίδιο θέμα, τι θα ήταν όμοιο και τι διαφορετικό;
- Περιγράφω τη γραπτή πηγή, χωρίς συναισθηματικές ή προσωπικές αξιολογικές κρίσεις, σε κάποιον που δεν την έχει διαβάσει.
- Ποια άλλα τεκμήρια απαιτούνται για την κατανόηση του θέματος της γραπτής πηγής;
- Πού μπορώ να βρω επιπλέον πληροφορίες για τα στοιχεία που αναφέρονται στη γραπτή πηγή;
- Επαληθεύω ή/και διαψεύδω στοιχεία της γραπτής πηγής αξιοποιώντας και άλλες ιστορικές πηγές για το θέμα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ο οδηγός περιλαμβάνει στοιχεία και παραμέτρους ανάλογων διδακτικών προτάσεων:

- *National Archives and Records Administration:*
<https://www.archives.gov/education/lessons/worksheets/photo.html>
- *Teaching with Documents*, U.S. National Archives and Records Administration:
<https://www.archives.gov/education/lessons>
- *Teacher's Guides and Analysis Tool*, Library of Congress:
<http://www.loc.gov/teachers/usingprimarysources/guides.html>
- *History & Critical Thinking, A Handbook for Using Historical Documents to Improve Students' Thinking Skills in the Secondary Grades*, Wisconsin Historical Society Library-Archives Division:
www.wisconsinhistory.org
- *Learn to work like a historian*, The National Archives:
<http://www.nationalarchives.gov.uk/victorians/viewSection.aspx>
- *Thinking about History*, The Critical Thinking Consortium: <https://tc2.ca/en/creative-collaborative-critical-thinking/resources/thinking-about-history/>
- *Historical Questions to ask about Pictures and Artefacts*, Schools History Project:
<http://www.schoolhistoryproject.co.uk/historical-questions-to-ask-about-pictures-and-artefacts/>
- *Photo Detectives, Investigating photographs as historical sources*, The Scottish Fisheries Museum:
<http://www.scotfishmuseum.org/historic-photographs.php>
- *Crop it*, Teachinghistory.org: <http://teachinghistory.org/teaching-materials/teaching-guides/25697>
- *A language of photography*, PhotoPedagogy: <http://www.photopedagogy.com/graham-clarke.html>
- *Making Sense of Documents*, History Matters: The U.S. Survey Course on the Web:
<http://historymatters.gmu.edu/browse/makesense/>
- *Beyond the Bubble, History Assessments of Thinking (HATs)*, Stanford History Education Group:
<https://sheg.stanford.edu/history-assessments>

- *The Reading Like a Historian curriculum*, Stanford History Education Group:
<https://sheg.stanford.edu/history-lessons>
- *Historical thinking matters*: <http://historicalthinkingmatters.org>
- *HERB, American Social History Project/Center for Media and Learning at The Graduate Center, City University of New York*: <https://herb.ashp.cuny.edu>
- Ρεπούση, Μ. *Μαθήματα ιστορίας*, Καστανιώτης, Αθήνα 2004
- Ρεπούση, Μ. & Τσιβάς, Α. (επιμ.). *Από τα ίχνη στις μαρτυρίες. Η επεξεργασία των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας*, Γράφημα, Θεσσαλονίκη 2011
- Τσιβάς, Α. *Η χρήση και η αξιοποίηση των ιστορικών πηγών στο μάθημα της ιστορίας. Εκπαιδευτικό γλικό για την προσέγγιση του ελληνικού μεταναστευτικού ρεύματος προς τις Η.Π.Α. στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2011